

Dílo a pravda
Martin Heidegger

Přeložil Ivan Chvatík

CFB-03-14/ CTS-03-15
September 2003

Martin Heidegger

Dílo a pravda¹

*Pavlu Koubovi
v niterné vroucnosti sporu o bytí
k padesátým narozeninám
přeložil Ivan Chvatík
v dubnu 2003*

Architektonické dílo, řecký chrám, nic nezobrazuje. Prostě tu stojí uprostřed rozeklaných skal. Tato stavba v sobě chová podobu božstva a nechává ji, takto skrytou, zasahovat otevřeným sloupovím do posvátného okrsku. Prostřednictvím chrámu je bůh v chrámu přítomen. Právě tato přítomnost boha je tím, co rozestírá a vymezuje okrsek jakožto posvátný. Chrám a jeho okrsek se ale nerozbíhají do neurčita. Teprve dílo, kterým je chrám, propojuje a zároveň kolem sebe usebírá v jednotu ony dráhy a vazby, v nichž zrození a smrt, zmar a zdar, vítězství a potupa, výdrž a pád – získávají pro lidskou bytost podobu osudu. Šíře, do níž tyto otevřené vazby rozprostírají svou vládu, je světem řeckého národa. Teprve z něho a v něm Řekové přicházejí zpátky k sobě, aby naplnili své určení.

Jak tu stojí, spočívá stavba na podloží skály. Svým spočíváním na skále probouzí toto dílo její do temna pohrouženou, nesmírnou a přece k ničemu nenucenou sílu něco nést. Jak tu stojí, staví se stavba bouří, která se přes ni žene, a ukazuje tak teprve bouří v celé její síle. Přestože se zdá, že za svůj lesk a záři vděčí kámen stavby jen slunci, je to právě jeho lesk a záře, co nechává zaskvět se světlo dne, nesmírnost nebe, tmavost noci. Pevné čnění chrámu umožňuje spatřit neviditelný prostor vzduchu. Neochvějnost stavby se staví vlnám mořského příboje a zjevuje svým klidem jeho vření. Stromy a tráva, orel a býk, had a cvrček berou na sebe teprve své zřetelné podoby a zjevují se tak jako to, co jsou. Toto vyvstávání a vzcházení jako takové a v celku nazývali Řekové už na úsvitu časů Φύσις. Ta rovněž projasňuje a klestí to, na čem a v čem zakládá člověk své obydlí. Nazýváme to *země*. Co zde toto slovo znamená, je třeba oprostít jak od představy nahromaděné zeminy, tak od pouhé astronomické představy planety. Země je to, v čem vše, co vzchází, nachází ve svém vzcházení jako takovém útočiště. Země bytuje ve vzcházejícím jako to, co mu poskytuje útočiště.

Dílo, jímž je chrám, otevírá ve svém stání svět a staví jej zároveň zpátky na zemi, která tím teprve sama vyvstává jako půda domova. Nikdy to není tak, že by se někde vyskytovali a byli známi lidé a zvířata, rostliny a věci jako nějaké neproměnné předměty a teprve dodatečně by jen tak mimochodem vytvořili vhodné prostředí pro chrám, který by také jednoho dne k těmto přítomným věcem přibyl. K tomu, co *jest*, se přiblížíme spíše tak, že to všechno budeme myslet obráceně, ovšem za předpokladu, že už předem budeme mít na zřeteli, že všechno se k nám obrací úplně jinak. Pouhé převrácení, provedené samo o sobě, není k ničemu.

¹ M. Heidegger, *Der Ursprung des Kunstwerkes*. 2. část: *Das Werk und die Wahrheit*. In: GA 5, Holzwege, str. 25 – 43.

Teprve tím, že tu stojí, dává chrám věcem jejich vzhled a lidem skýtá pohled na sebe samy. Výhled – pohled a vzhled – zůstává otevřen, dokud je dílo dílem, dokud z něho neodejde bůh. Tak je to i s obrazem boha, jež vítěz v bojové hře bohu zasvěcuje. Není to žádné vyobrazení sloužící k snadnějšímu obeznámení s tím, jak bůh vypadá, nýbrž je to dílo, které umožňuje přítomnost boha samého, a samo tedy *jest* bůh. Totéž platí o dílu slovesném. V tragédii se nic neuvádí na scénu ani nepředvádí, nýbrž svádí se boj nových bohů proti starým. Když ve slově lidových pěvců vzniká slovesné dílo, není to vyprávění o tomto boji, nýbrž to, co pěvci říkají, je v díle proměněno tak, že každé bytostné slovo svádí nyní tento boj a vynáší rozhodnutí o tom, co je posvátné a co nikoli, co je velké a co malé, co je statečné a co zbabělé, co je vznešené a co mělké, co je pán a co je otrok (srv. Hérakleitos, fr. 53).

V čem to tedy je, že dílo je dílem? Co to je, být dílem? Nespouštějíc ze zřetele, co jsme již zhruba naznačili, zvýrazníme zprvu dva bytostné rysy díla. Vyjdeme přitom z toho, co již známe a co je na díle v popředí, z jeho věčnosti, která je oporou našeho navyklého postoje k dílu.

Když je dílo přineseno a učiněno součástí sbírky nebo umístěno na výstavě, říkáme, že je vystaveno. Ale toto vystavení je bytostně odlišné od vystavení ve smyslu postavení chrámu, vztyčení sochy, představení tragedie při posvátné slavnosti. Takovýmto vystavením a vztyčením se provádí svěcení a slavení. Vystavení zde už není pouhým přinesením. Svěcení je posvátný výkon, a to v tom smyslu, že tvorbou díla je otevíráno svaté jakožto svaté a bůh je přivolan do otevřenosti své přítomnosti. K svěcení patří slavení jakožto uctívání vznešenosti a skvělosti boha. Vznešenost a skvělost nejsou vlastnosti, vedle nichž nebo za nimiž ještě kromě toho stojí bůh, nýbrž ve slávě a skvění je přítomen bůh sám. V odlesku tohoto skvění se skvěje, tzn. rozsvěcuje to, co jsme nazvali světem. Vztyčování díla je vytyčováním, z-řizováním míry ve smyslu otevírání toho, co je správné, čím se lze řídit a co ukazuje směr tak, jak je směrodatné to, co je bytostné. Ale proč je vystavení díla oslavujícím a světícím vytyčováním? Protože dílo to jakožto dílo vyžaduje. Jak to, že dílo vznáší požadavek být vystaveno? Protože ono samo, v tom, čím je dílem, je vystavující. Co je dílem jakožto dílem vystavováno? Vztyčené dílo ve svém čnění otevírá *svět* a udržuje trvání jeho vlády.

Být dílem znamená: vystavovat (otevírat, tvořit) svět. Ale co to je – svět? Naznačili jsme to poukazem na chrám. Bytnost světa lze na cestě, kterou se zde musíme ubírat, pouze naznačit. I tento náznak omezíme na pouhou obranu proti tomu, co by mohlo pohled na jeho bytnost svést od začátku na scesti.

Svět není pouhý soubor vyskytujících se spočítatelných či nespočítaných, známých a neznámých věcí. Svět ale také není pouhá fantazijní představa, která sumu vyskytujících se věcí dodatečně rámuje. *Svět* vládne (*světuje*) a je jsoucnější než to hmatatelné a vnímatelné, v čem se domníváme být doma. Svět nikdy není předmět, který stojí před námi a na který se můžeme dívat. Svět je vždy to nepředmětné, v čem stojíme, jakmile nás dráhy zrození a smrti, požehnání a prokletí uvrhly do bytí. Tam, kde dochází k bytostným rozhodnutím našich dějin, která přebíráme nebo od nichž se oprošťujeme, která zapíráme a k nimž se opět hlásíme, tam vládne (světuje) svět. Kámen svět nemá. Nemají jej ani rostliny a zvířata, jež ale patří k zahalenému puzení svého okolí, do něhož jsou vnořeny. Naproti tomu selka svět má, poněvadž se zdržuje v otevřenosti jsoucna. Věc, s kterou zachází, dává ve své spolehlivosti tomuto světu jeho vlastní nutnost a blízkost. Tím, že se otevírá svět, dostávají všechny věci svou chvíli a naléhavost, svou

dálku a blízkost, svou šíři a jedinečnost. Ve vládnutí (světování) světa je usebráno prostranství, z něhož se nám dostává nebo je nám odpírána přízeň bohů. I osudné chybění boha je způsob, jak svět vládne (světuje).

Tím, že dílo je dílem, rozprostírá toto prostranství. Rozprostírat zde znamená zároveň: uvolňovat, skýtat volnost otevřeného a zařizovat toto uvolněné ve směru svých tahů. Toto za-řizování, které řídí, čím bude uvolněné zařízeno, čerpá svoje bytí (bytuje) z již zmíněného z-řizování, vytyčování míry. Dílo jakožto dílo vystavuje, otevírá svět. Dílo udržuje otevřený svět otevřeným. Ale vystavování, otevírání světa je jen jedním z bytostných tahů, jimiž je dílo dílem. Druhý tah, který patří k prvnímu, se rovněž pokusíme ukázat z toho, co je na díle v popředí.

Když mluvíme o tom, že je dílo zhotoveno z té či oné látky – z kamene, ze dřeva, z kovu, z barvy, z řeči, z tónů –, říkáme také, že je z toho postaveno. Ale tak jako dílo vyžaduje, aby bylo vystaveno ve smyslu oslavujícího a světícího vytyčování a zřizování míry, poněvadž dílo je dílem v tom, že vystavuje, otevírá svět, právě tak je třeba, aby bylo dílo postaveno, zhotoveno, protože ono samo, v tom, čím je dílem, má charakter stavění, přivádění do stavu. Dílo jakožto dílo je ve své bytnosti, ve svém bytí, stavějící, přivádějící do stavu. Ale co dílo přivádí, co sem staví? Pochopíme to, když půjdeme za tím, co je na díle v popředí a co se obyčejně nazývá jeho zhotovováním.

K dílu v jeho bytí patří vystavování, otevírání světa. Jakou bytnost má v horizontu tohoto určení to, co se na díle nazývá látkou? Věc, s kterou zacházíme, poněvadž je určena použitelností k nějaké službě, si bere látku, z níž je zhotovena, ve své služebnosti do služby. Kámen je při zhotovování nástroje, např. sekery, využit a spotřebován. Mizí ve své služebnosti. Látka je tím lepší a vhodnější, čím menší klade při zacházení s věcí odpor a podřizuje se, zaniká v jejím služebném bytí. Naproti tomu, když dílo, jakým je chrám, vystavuje a otevírá svět, nenechává látku zmizet, nýbrž nechává ji naopak teprve vyvstat, a to v otevřeném světě díla: skála se ukazuje jako nesoucí a nehybná, a tak se teprve stává skálou; kovy získávají svůj lesk a blesk, barvy začínají zářit, tóny se rozeznávají, slovo začíná mluvit. To vše vyvstane, když se dílo vloží, postaví do masivnosti a tíže kamene, do pevnosti a ohebnosti dřeva, do tvrdosti a lesku kovu, do záře a stínu barvy, do zvuku tónů a smysluplnosti slova.

To, do čeho se dílo vkládá, v čem nachází útočiště a co v tomto vkládání nechává vyvstat, jsme nazvali zemí. Země je to, co vzchází a poskytuje útočiště. Země je to, co není k ničemu nuceno, nezná žádnou námahu a nikdy se neunaví. Na zemi a v zemi zakládá dějinný člověk své obydlí ve světě. Tím, že dílo otevírá svět, přivádí do něj zemi. Toto přivádění je zde bytostným způsobem myšlené zhotovování. Dílo vysunuje zem jako takovou do otevřenosti světa a v něm ji udržuje. *Dílo nechává zem být zemí.*

Proč se ale musí toto přivádění země při zhotovování díla dít tak, že se dílo vloží do země? Co je země, že se právě tímto způsobem dostává do neskrytosti? Kámen se chová jako závaží a vyjevuje tak svou tíži. Ale zatímco tato tíže působí proti nám a stojí nás námahu, brání se zároveň každému našemu pokusu do ní proniknout. Když to zkusíme a skálu rozbijeme, nikdy nám přece ve svých úlomcích neukáže nějaký vnitřek, něco, co by se otevřelo. Kámen se ihned zase stáhne zpět do téže tupé tíže a masivnosti svých kusů. Půjdeme-li na to jinak a zkusíme kámen zvážit, přepočteme pouze tíži na váhu. Toto třeba i velmi přesné určení kamene zůstává stále jen číslem, zatímco tíže, která nás stojí námahu, nám unikla. Barva září a chce jen zářit. Když ji chytrým měřením rozložíme na vlnové délky, je pryč. Ukazuje se jen tehdy, když je nerozkrývá a

nevysvětlená. Země tedy působí, že každý pokus o to, nějak do ní vniknout, se o ni samu rozbíjí. Každý pokus dostat se jí na kobyliku pomocí čísel obrací země vniveč. Přestože toto úsilí může vyvolávat zdání, že zemi ovládneme a že v tom děláme v podobě vědeckotechnického zpředměťování přírody pokroky, zůstává tato vláda přece jen marnou lásky snahou. Jako ona sama v plném, otevřeném světle se země ukazuje jen tam, kde je podržena a uchována jako ta, kterou bytostně nelze otevřít, která před každým otevíráním couvá, a to znamená, stále zůstává uzavřená. Všechny věci země, ona sama v celku, se slévají do proudu vzájemného souzvuku. Ale toto slévání do jednoho proudu není žádné splývání. Proudí tu v sobě spočívající proud vymezení, který každé přítomné věci omezuje a určuje její přítomnost. Tak je v každé z těchto uzavírajících se věcí obsaženo totéž, totiž že věc sebe samu nezná. Země je bytostně sebeuzavírající. Přivádět zemi do světa při tvorbě díla znamená: do toho, co je otevřené, přivádět zemi jako to, co se uzavírá.

Tohoto přivádění země sem, do světa, dosahuje dílo tím, že se samo vkládá do země. Sebeuzavřenost země ovšem nezůstává jednotvárnou, křečovitou zastřeností, nýbrž rozvíjí se do nevyčerpatelné plnosti jednoduchých způsobů a tvarů. Sochař sice potřebuje kámen právě tak, jako jej svým způsobem potřebuje zedník. Ale sochař kámen nespotřebovává. K spotřebování dojde určitým způsobem jen tehdy, když se dílo nezdaří. I malíř sice potřebuje barvu, ale tak, že barvu nespotřebovává, nýbrž teprve ji nechává zazářit. Sice i básník potřebuje slovo, ale ne tak, jak slov musí zneužívat obyčejní mluvkové a pisálkové, nýbrž tak, že slovo se v jeho ústech teprve vpravdě stává a zůstává slovem.

Nikde v bytnosti díla není ani stopy po nějaké látce. Je dokonce problematické, zda i u užitkové věci – když budeme chtít určit její bytnost a to, z čeho sestává, budeme charakterizovat jako látku – postihneme to, z čeho užitková věc sestává, v jeho užítkovosti.

Vystavování světa a přivádění země jsou dva bytostné tahy v tom, čím je dílo dílem. Tyto bytostné tahy však patří v jednotě díla k sobě. Tuto jednotu hledáme, když se zamýšlíme nad tím, jak dílo samo v sobě stojí a když se pokoušíme vyslovit uzavřený jednotný klid toho, jak samo v sobě spočívá.

Pokud jsme uvedenými bytostnými tahy v díle vůbec něco vystihli, pak přece spíše nějaké dění a vůbec ne klid; vždyť co je klid, ne-li protiklad pohybu? Klid však není protiklad, který by pohyb ze sebe vylučoval, nýbrž který jej do sebe zahrnuje. Pouze pohyblivé může být v klidu. A jaký pohyb, takový klid. V pohybu, jakým je pouhé přemístování těles, je ovšem klid pouhým limitním případem pohybu. Jestliže klid zahrnuje pohyb, pak může existovat klid, který je vnitřním usebráním pohybu, tedy nejvyšší pohyblivostí, za předpokladu, že příslušný druh pohybu takový klid vyžaduje. Takového druhu je však klid v sobě spočívajícího díla. K tomuto klidu se tedy přiblížíme, když se nám podaří jednotně zachytit pohnutost dění v tom, čím je dílo dílem. Ptáme se: jakou se v díle samém ukazuje být vazba mezi vystavováním světa a přiváděním země sem, do světa?

Svět je sebe otevírající otevřenost dalekých drah jednoduchých a bytostných rozhodnutí v osudu určitého dějinného národa. Země je ono k ničemu nenucené vyvstávání toho, co se stále uzavírá a poskytuje tak útočiště. Svět a země jsou navzájem bytostně odlišné, a přece od sebe nikdy nejsou oddělené. Svět se klade na zem a země ční světem. Avšak vazba mezi světem a zemí v žádném případě neživoří v prázdné jednotě

protikladů, které se jeden druhého nijak netýkají. Svět se ve svém spočívání na zemi snaží zem vyzvednout do výše. Svět jako sebeotevírající nestrpí nic uzavřeného. Ale země, jakožto poskytující útočiště, chce svět vždy do sebe vtáhnout a v sobě podržet.

Vzájemná protikladnost světa a země je spor. Povahu sporu ovšem příliš snadno překrucujeme, když jeho bytnost ztotožňujeme s rozkolem a hádkou, a známe jej tudíž jen jako poruchu a zmar. V bytostném sporu však jedna strana přivádí druhou k prosazení své bytnosti. Prosadit svou bytnost však nikdy neznamená zaseknout se v nějakém náhodném stavu, nýbrž znamená to vzdát se sebe ve prospěch skryté původnosti zdroje vlastního bytí. Ve sporu nechává vždy jedna strana skrze sebe vyvstávat druhou. Spor se tak stává stále tvrdším a je stále více tím, čím ve vlastním smyslu je. Čím ostřeji spor sám sebe neustále stupňuje, tím neústupněji nechávají sporné strany jedna druhou vstupovat do niterné vroucnosti, v níž si jednoduše vzájemně náležejí. Země nemůže postrádat otevřenost světa, má-li se sama zjevovat jako země v osvobozeném tíhnutí k sebeuzavírání. Svět se zase nemůže vznést a uniknout zemi, má-li se jako vládnoucí šířava a dráha všeho bytostného osudu zakládat na něčem rozhodnutém.

Tím, že dílo vystavuje svět a přivádí zemi, je tím, co vyvolává spor. Ale to se neděje proto, aby dílo spor v nudném kompromisu zároveň ukončilo a urovnalo, nýbrž proto, aby spor zůstal sporem. Tím, že vystavuje svět a přivádí zemi, vybojovává dílo tento spor. Bytností díla je vést spor mezi světem a zemí. Poněvadž tento spor dostupuje svého vrcholu v jednoduchosti niterné vroucnosti, děje se ve vybojovávání tohoto sporu jednota díla. Vybojovávání sporu je ono neustále se stupňující usebírání pohnutosti díla. V niterné vroucnosti sporu má tedy svou bytnost klid v sobě spočívajícího díla.

Teprve z tohoto klidu díla můžeme zablédnout, co je v díle při díle. Že v uměleckém díle je uvedena v činnost pravda, bylo dosud stále jen předběžným tvrzením. Nakolik se v bytí díla, a to nyní znamená ve vybojovávání sporu světa a země, děje pravda? Co je pravda?

Jak nepatrné a tupé je naše vědění o bytnosti pravdy, ukazuje ledabylost, s jakou toto základní slovo používáme. Pravdou se většinou myslí ta či ona pravda, to znamená: něco pravdivého. Tím může být nějaký poznatek, který je vyjádřen větou. Pravdivou však nenazýváme jen větu, nýbrž také věc, pravé zlato na rozdíl od falešného. Pravé, pravdivé zde znamená tolik co ryzí, skutečné zlato. Co se zde míní, když se říká, že něco je skutečné? Skutečným je pro nás to, co je v pravdě jsoucí. Pravdivé je to, co odpovídá skutečnému, a skutečné je to, co v pravdě je. Kruh se opět uzavřel.

Co to znamená, když říkáme “v pravdě”? Pravda je bytnost toho, co je pravdivé. Na co zde myslíme, když říkáme “bytnost”? Bytností se zde obvykle míní to společné, v čem se všechno pravdivé shoduje. Bytnost se podává v rodovém a obecném pojmu, který představuje to jedno, které platí stejným způsobem pro mnohé. Tato (lho-)stejná bytnost (ve smyslu *essentia*) je ale jen tou nebytostnou bytností. V čem spočívá bytostná bytnost něčeho? Spočívá patrně v tom, čím jsoucno v pravdě *jest*. Pravá bytnost věci se určuje z jejího pravého bytí, z pravdy jednotlivého jsoucna. Avšak my nyní nehledáme pravdu bytnosti, nýbrž bytnost pravdy. Věc se ukazuje být pozoruhodně zapletenou. Je to jen nějaká kuriozita, či jen prázdná rafinovaná hra s pojmy, anebo – propast?

Pravda znamená bytnost toho, co je pravdivé. Budeme ji myslet vycházejíce ze vzpomínky na slovo, které užívali Řekové. *Ἀλήθεια* znamená neskrytost jsoucího. Ale je to už určení bytnosti pravdy? Nevydáváme prostou záměnu použitého slova – neskrytost namísto pravdy – za charakterizování věci? Ovšemže zůstaneme u pouhé obměny slov,

pokud nepochopíme, co se musí stát, abychom byli nuceni vyslovovat ve slově neskrytost *bytnost* pravdy.

Je k tomu zapotřebí obnovovat řeckou filosofii? Nikoli. Její obnova, i kdyby taková nemožnost byla možná, by nám nic nepomohla; neboť skryté dějiny řecké filosofie spočívají od začátku v tom, že nebyly právy bytnosti pravdy, která vyznačuje ze slova *αλήθεια*, a to, co o bytnosti pravdy věděly a říkaly, muselo stále víc a víc pojednávat o odvozené bytnosti pravdy. Bytnost pravdy jakožto *αλήθεια* není myšlena ani u Řeků, natož pak ve filosofii, která přišla potom. Neskrytost je v řecké existenci pro myšlení tím nejskrytějším, ale zároveň tím, co od rané doby určuje veškerou přítomnost přítomného.

Ale proč se nespokojíme s bytností pravdy, na kterou jsme mezitím již po staletí zvyklí? Pravda dnes a už dlouho znamená souhlas poznání s věcí. Aby se však poznání a věta, která poznání formuluje a vyslovuje, mohla s věcí poměřit, aby tedy již předtím mohla být věc sama pro větu závaznou, musí se přece věc sama jako taková ukázat. Jak se má ukázat, když sama nemůže vystoupit ze skrytosti, když sama nestojí v neskrytosti? Věta je pravdivá, když se řídí tím, co je neskryté, to znamená tím, co je pravdivé. Pravda věty je pokaždé a vždy jen a jen tato správnost. Kritické pojmy pravdy, které od dob Descarta vycházejí z pravdy jako jistoty, jsou jen obměnami určení pravdy jako správnosti. Tato běžná bytnost pravdy, správnost představování, stojí a padá s pravdou jakožto neskrytostí jsoucna.

Jestliže zde a i jinde chápeme pravdu jako neskrytost, neuchylujeme se jen k doslovnému překladu řeckého slova. Zamýšlíme se nad tím, na čem je naše běžná a tudíž opotřebovaná bytnost pravdy ve smyslu správnosti založena jako na něčem, s čím nemáme zkušenost a o čem jsme ještě nepřemýšleli. Bývá zvykem utěšovat se tím, že se připustí: abychom doložili správnost (pravdu) výpovědi a abychom ji mohli pochopit, musíme se přirozeně vrátit k něčemu, co je již zřejmé. Zdá se, že tento předpoklad vskutku nelze obejít. Pokud to říkáme a míníme takto, chápeme však pravdu stále jen jako správnost, která sice ještě potřebuje nějaký předpoklad, jež tedy my sami – bůhví jak a proč – nyní činíme.

Nejsme to však my, kdo předpokládá neskrytost jsoucna, nýbrž neskrytost jsoucna (bytí samo) nás zasazuje do takové bytnosti, tzn. činí nás takovou bytností, že při svém představování jsme vždy vsazeni do neskrytosti a vždy se právě po ní pídíme, o ni se zasazujeme. Nějak neskryté musí již být nejen to, *podle čeho* se poznání řídí, nýbrž i celá *oblast*, v níž se toto “poměřování věcí” pohybuje, a právě tak se musí v neskrytosti odehrávat i to, *čemu* je poměřování věty podle věcí zřejmé. Se všemi našimi správnými představami bychom nebyli ničím, ba nemohli bychom ani předpokládat, že je zřejmé něco, podle čeho se řídíme, kdyby nás neskrytost jsoucna nezasadila či nevyklonila do prosvětlené oblasti, do níž pro nás vstupuje a z níž se zase stahuje všechno jsoucno.

Ale jak k tomu dochází? Jak se děje pravda jako tato neskrytost? Napřed ale musíme zřetelněji říci, co je sama tato neskrytost.

Jsou věci a jsou lidé, jsou dary a oběti, jsou zvířata a rostliny, jsou užitkové předměty a díla. Jsoucno stojí v bytí. Bytím prochází osud, který podoběn skrytému závěsu visí mezi tím, co v sobě má boha, a tím, co se bohu protiví. Mnohé na jsoucnu člověk není s to zvládnout. Jen málo toho zná. To, co poznal, je přibližné, to, co zvládnul, je nejisté. Jsoucno nikdy není, jak by se velmi snadno mohlo zdát, něčím, co máme v

moci, nebo dokonce jen naší představou. Pomyslíme-li na tento celek jsoucná tak, že ho shrneme v jedno, pak se zdá, že jsme uchopili, i když dosti hrubě, vše, co jest.

A přece: nad vším jsoucím, se děje ještě něco jiného, co jsoucno přesahuje, ale ne tak, že by se od něj vzdalovalo pryč, nýbrž tak, že ho předchází směrem sem. Uprostřed jsoucna v celku bytuje otevřené místo. Jest světlna. Světlna, myšlena z hlediska jsoucna, je jsoucnější než jsoucno. Tento otevřený střed tudíž není jsoucím obklopen, nýbrž tento osvětlující střed sám obkružuje – jako nic, které sotva zaznamenáváme – veškeré jsoucno.

Jsoucno může být jsoucím pouze tenkrát, když stojí takřikajíc jednou nohou nakročeno do osvětlené oblasti této světliny a druhou nohou z ní vykračuje pryč. Pouze tato světlna dává a zaručuje nám lidem možnost, abychom procházeli jsoucím, kterým sami nejsme, a dostávali se tak k jsoucnu, kterým sami jsme. Díky této světlině je jsoucno do jisté proměnlivé míry neskryté. Ale dokonce i *skryté* může být jsoucno pouze v prostoru hry toho, co je osvětlené. Každé jsoucno, které se nás dotkne a spolu s námi se dotkne ostatního, přerušuje tento zvláštní dotek přítomnosti a vždy má zároveň namířeno zpět do skrytosti. Světlna, do níž je jsoucno nakročeno, je v sobě zároveň skrytostí. Skrytost ale vládne v jsoucnu dvojím způsobem.

Jsoucno se nám odpírá, až na ten jeden a jak se zdá nejnepatrnější případ, který nejspíše vystihujeme, když jsme o jsoucnu schopni říci už jen tolik, že jest. Skrytost jakožto odpírání není teprve a pouze ta či ona mez poznání, nýbrž začátek světliny osvětleného. Ale skrytost, ovšem jiného druhu, je zároveň též v oblasti toho, co je osvětlené. Jedno jsoucno se sune před jiné, jedno druhé zahaluje, toto je oním zatemňováno, mnohé může být zasuto nemnohým, jednotlivost zapře všechno. V tomto případě není skrytost toto jednoduché odpírání se, nýbrž: jsoucno se sice ukazuje, ale dává se jinak, než jaké je.

Toto skrývání je zastírání. Kdyby jedno jsoucno nezastíralo druhé, nemohli bychom se ohledně jsoucna přehlédnout a přehmátnout, nemohli bychom zabloudit a sejít z cesty a naprosto nikdy bychom se nemohli splést při měření. Že jsoucno může jakožto zdání klamat, je podmínkou toho, že se můžeme mýlit, nikoli naopak.

Skrývání může být odpírání nebo jen pouhé zastírání. Nikdy nemáme bezprostředně jistotu, zda jde o to první, nebo o to druhé. Skrývání skrývá a zastírá samo sebe. To znamená: otevřené místo uprostřed jsoucna, světlna, není nikdy něco jako statická scéna se stále zvednutou oponou, na níž se odehrává hra jsoucna. Světlna se spíše děje jako toto dvojí skrývání. Neskrytost jsoucna nikdy není pouhý vyskytující se stav, nýbrž je to dění. Neskrytost (pravda) není ani vlastnost věcí ve smyslu jsoucna, ani vlastnost vět.

Myslíme si, že v nejbližším okruhu jsoucna jsme doma. Jsoucno je nám důvěrně známé, spolehlivé, vstřícné. Světlinu však zároveň prostupuje neustálé skrývání ve dvojí podobě odpírání a zastírání. Ono vstřícné v jádře vstřícné není; je ne-vstřícné, ne-spolehlivé, cizí. Bytnost pravdy, tzn. neskrytosti, je prostoupena odmítavostí, zdráháním. Toto odmítavé zdráhání však není nějaký nedostatek nebo chyba, jako by pravda byla pouhou čistou neskrytostí, která se se vším skrytým vypořádala. Kdyby toho byla schopna, nebyla by už sebou samou. *K bytnosti pravdy jakožto neskrytosti patří toto zdráhání se v podobě dvojího skrývání.* Pravda je ve své bytnosti ne-pravdou. Budiž to takto řečeno, abychom tímto možná podivně ostrým způsobem naznačili, že k neskrytosti jakožto světlině patří odmítavost ve smyslu skrývání. Věta: bytnost pravdy je ne-pravda,

naproti tomu nemá znamenat, že pravda je v jádře lež. Tato věta rovněž nechce říci, že pravda nikdy není sebou samou, nýbrž že je, myšleno dialekticky, zároveň vždy svým protikladem.

Pravda bytuje jako ona sama, pokud skrývající zdráhání jakožto odpírání vyměřuje teprve vši světlině neustálý příchod, zatímco jakožto zastírání dává vši světlině do vínků nezanedbatelnou tvrdost omylu. Skrývajícím zdráháním má být v bytnosti pravdy označeno ono vzájemné protivenství, které v bytnosti pravdy existuje mezi světlinou a skrytostí. Je to vzájemná protikladnost původního sporu. Bytnost pravdy je v sobě samé prapůvodní spor, v němž je vybojováván onen otevřený střed, do něhož jsou vstupuje a z něhož se stahuje zpět do sebe sama.

Tato otevřenost se děje uprostřed jsoucna. Vykazuje bytostný tah, který jsme již zmínili. K této otevřené oblasti patří svět a země. Ale svět není jednoduše to otevřené, které odpovídá světlině, země není to uzavřené, které odpovídá skrytosti. Svět je spíše světlna drah, které udávají bytostné směry, do nichž se vřazuje veškeré rozhodování. Každé rozhodnutí je ale založeno na něčem nezvládnutém, skrytém, matoucím, jinak by nikdy nebylo rozhodnutím. Země není jednoduše to uzavřené, nýbrž jsoucno sebeuzavírající, vzchází. Svět a země jsou v sobě samých co do své bytnosti sporné, prou se. Jedině jako takové vstupují do sporu světliny a skrytosti.

Země ční světem a svět se klade na zemi jen tenkrát, když se děje pravda jako prapůvodní spor světliny a skrytosti. Ale jak se děje pravda? Odpovídáme: pravda se děje nemnohými bytostnými způsoby. Jeden z těchto způsobů, jak se děje pravda, je bytí díla. Tím, že vystavuje svět a přivádí zemi, je dílo vedením onoho sporu, v němž je vybojovávána neskrytost jsoucna v celku, pravda.

V tom, že stojí chrám, se děje pravda. To neznamená, že zde bylo něco správně předvedeno a reprodukováno, nýbrž jsoucno v celku je přivedeno do neskrytosti a v ní podrženo. Držet znamená původně chránit. V obraze van Gogha se děje pravda. To neznamená, že zde správně štětcem napodobil něco, co se vyskytuje, nýbrž tím, že učinil zřejmým služebně užitkový charakter bot, dostalo se jsoucno v celku, svět a země ve hře svého soupeření, do neskrytosti.

V díle je při díle pravda, tedy nikoli jen něco pravdivého. Obraz, který ukazuje selské boty, báseň, která přivádí ke slovu římskou studnu, nás nezpravují pouze o tom, co tato jednotlivá jsoucna jakožto jsoucna jsou, pokud nás vůbec o něčem zpravují, nýbrž nechávají být neskrytost jako takovou ve vazbě ke jsoucnu v celku. Čím jednodušeji a bytostněji vyvstávají ve své bytnosti boty, čím nevyumělkovaněji a čistěji vyvstává ve své bytnosti studna, tím bezprostředněji a důsažněji se spolu s nimi stane všechno jsoucno jsoucnějším. Tímto způsobem je osvětleno skrývající se bytí. Takto uzpůsobený svit vpravuje do díla své skvělení. Do díla vpravené skvělení je krása. *Krásou je jeden ze způsobů, jak bytuje pravda jakožto neskrytost.*

Bytnost pravdy je sice nyní v jistých ohledech pojata zřetelněji a následkem toho je snad jasnější, co je v díle při díle, ale to, co jsme nyní na bytnosti díla spatřili, nám ještě stále nic neříká o další a naléhavé skutečnosti díla, o tom, čím je dílo věcí. Téměř se dokonce zdá, jako bychom – v rámci svého výlučného záměru, uchopit co možná nejčistěji to, jak dílo stojí v sobě – zcela přehlédli to, že dílo je vždy dílo, to znamená něco udělaného. Jestli něco charakterizuje dílo jako dílo, pak to platí především o tom, že dílo je něco vytvořeného. Nakolik je dílo vytvořené a tvorba potřebuje médium, z něhož v němž tvoří, vchází do díla i to, co dělá dílo věcí. O tom není pochyb. Avšak přece je tu

ještě otázka: jak patří k dílu to, že je vytvořeno? To lze vysvětlit jen tehdy, když si ujasníme dvojí:

1. Co zde znamená být vytvořeno a tvořit narozdíl od zhotovování a toho, že něco je zhotoveno?
2. Jaká je nejvnitřnější bytnost díla samého, z níž jediné by se teprve dalo posoudit, nakolik k dílu patří, že je vytvořeno a jak dalece to určuje, že dílo je dílem.

Tvorba je zde myšlena vždy ve vztahu k dílu. K bytnosti díla patří dění pravdy. Bytnost tvorby předběžně určíme z vazby bytnosti díla k bytnosti pravdy jako neskrytosti jsoucna. To, že k dílu patří, že musí být vytvořeno, lze přivést na světlo jediné ještě původnějším vyjasněním bytnosti pravdy. Otázka po pravdě a její bytnosti se opět vrací.

Nemá-li být věta, že v díle je při díle pravda, pouhým tvrzením, musíme si tuto otázku znovu položit.

Musíme se nyní ptát ještě bytostněji: nakolik leží v bytnosti pravdy tah k něčemu takovému jako dílo? Jaké bytosti je pravda, že může být vložena do díla, nebo že za určitých podmínek dokonce do díla být vložena musí, aby byla pravdou? Toto vkládání pravdy do díla jsme však určili jako bytnost umění. Na závěr položená otázka tedy zní:

Co je pravda, že se může, ba dokonce musí dít jakožto umění? V jakém smyslu existuje, *gibt es*, umění?